

BIBLIOTECA *MARCEL·LÍ DOMINGO*

Recull de premsa local i comarcal

ALGUNES CONSIDERACIONS GENERALS SOBRE EL RETAULE DE LA VERGE DE L'ESTRELLA

En ocasió de la Festa Major de Tortosa m'ha semblat adequat fer un apropament breu a uns de les peces d'art medieval més importants que tenim a la nostra ciutat: el retaule de la Verge de l'Estrella, obra recentment restaurada que es troba a l'altar major de la catedral. Ja des de mitjar del segle XIV, data de la seva construcció, presidia la Seu anterior.

Sobre aquest retaule hi ha una sèrie de notícies documentals força interessants, prou investigades per alguns estudiosos. En coneixem la data de construcció i la procedència pel **Protocol del notari Junyol**, amb data setembre de 1351. El 23 de març de 1442 figura la donació, feta per Bernard Fan chero, d'un collar per a la Verge. També a les actes capitulars del 23 de juny de 1479, s'hi esment l'obertura del retaule els dumenges compresos en octaves solemnes. El 1554 es va repintar la part inferior de les portes del retaule; aquesta informació apareix també a les actes capitulars d'aquell any.

El retaule, políptic de fusta estructurat com a tríptic, combina l'escultura i la pintura. La pintura es troba a la part exterior i l'escultura, policromada, a la part interior.

La part escultòrica està composta per trenta escenes disposades en deu carrers verticals. Al mig hi ha la Mare de Déu de l'Estrella, d'empeus amb el nen Jesús als braços, i a cada banda, dos sants que portaven atributs distintius (actualment desapareguts) fan angle. Aquestes quatre figures i la de la Mare de Déu estan situades sobre podis poligonals i, damunt d'elles, s'eleven tres pinacles; són les úniques figures de bulto-rodó.

Totes les escenes estan emmarcades per arquerries dobles lobulades, i les superiors, a més, tenen un gable de forma triangular. Els treballs de l'estructura del tríptic són daurats i policromats; així com també ho són les escultures.

La relació estilística d'aquest retaule amb altres obres catalanes dels mateixos anys no és fàcil. Com acertadament assenyalà A. José i Pitarch, aquesta peça es pot comparar amb la decoració de la "Capella dels Sastres", esculpida pel mestre Alay el 1368 a la catedral de Tarragona. Les figures presenten afinitats en la reducció dels cànons de proporció, en la simplicitat una mica hieràtica, i, a més, bé en l'expressió teatral dels personatges, la majoria dels quals miren el públic. Les característiques comunes d'aquestes obres s'expliquen, en bona part, per la influència que tingué a Catalunya l'art italià durant el segle XIV.

Hi ha també semblances amb altres peces més o menys contemporànies. Per exemple, la Mare de Déu que presideix el retaule té paral·lelismes amb la Verge i el nen de Pere de San Joan, obra del mestre de Sant Lluç de Mallorca. El gest de la Verge i la rítmica disposició dels placs del mantell, són trets coincidents en les dues figures. Així mateix, la posició i la indumentària de la nostra Verge s'assemblen a les de la Verge del Tempi de la portalada principal de la catedral d'Ossa, obra esculpida durant la segona meitat del segle XIV.

L'ornamentació que divideix i estructura les escenes es pot comparar amb l'italianitzant Retaule de la Verge Blanca del taller de Sant Joan de les Abadesses. Trobem semblances en el sostre de les escenes amb arcuacions dobles trilobulades i en la coronació dels carrers amb un triangle de decoració lobulada, encara que aquesta decoració és més simple en el cas de Sant Joan de les Abadesses.

Estilísticament, el **Retaule de la Verge de l'Estrella** s'inclou dins del corrent italianitzant, caracteritzat per la recerca de la volumetria, la reducció de les proporcions dels cossos i la simplicitat expressiva. El treball escultòric d'aquesta obra s'apropa al treball d'orfebria i al de les arquitectures franceses i italianes dels segles XIII i XIV. Podem citar com a exemples concrets el **Colanetto con la Storia della Castellana di Vergi**, fet a Bolonya a la primera del segle XIV, i el **Políptic de la Verge i el nen** del Museu Civico Mediceo de Bolonya, de la primera meitat del segle XIV.

Quan contemplem el conjunt escultòric, observem que la disposició de les escenes no segueix cap fil argumental, la qual cosa ens fa pensar que les escenes estan desordenades. Alguns estudiosos pensen que el desordre prové de quan es va repintar el retaule al segle XVI.

El tríptic de la Verge de l'Estrella, com la majoria d'obres religioses d'aquest tipus, informava els creients de les virtuts del digne. Per aquesta raó, la iconografia de les escenes és més aviat de caràcter popular.

La figura més important del retaule és la Verge central, anomenada de l'"Estrella". Aquesta imatge, com hem dit, està d'empeus i porta el nen Jesús. Tant la mare com el fill miren els creients amb una expressió hieràtica que recorda les imatges del segle XIII. Durant el XIV, es dona una expressivitat més gran a les imatges de la Verge i el Nen; és usual trobar-los mirant-se tendrament o intercanviant gestos afectuosos.

Quant a les escenes, podem distingir dos cicles: la vida de Crist, que comença en la Nativitat i acaba en l'Ascensió, i la vida de la Verge Maria que comença en l'Anunciació i finalitza en l'Assumpció. Els artistes medievals coneixien problemes a l'hora de representar la vida de la Verge. El **Nov Testament** només esmenta la biografia de la Verge pel que fa a la relació que tenia amb Jesucrist. Per a solucionar les lacunes biogràfiques, els artistes escomençaren a recórrer als Apòcrifs, que contenen més informació. Al **Retaule de la Verge de l'Estrella** apareixen alguns motius extraes dels Evangelis i Apòcrifs, però la major part provenen dels Evangelis.

En la manera de representar les escenes es percep certa influència de la sensibilitat franciscana. En aquest sentit, destaca la presència de l'àngel agenollat davant la Verge Maria a l'escena de l'Anunciació. La primera vegada que trobem l'àngel agenollat davant Maria és al llibre **Meditacions sobre la vida de Crist**, atribuït a Sant Bonaventura, però escrit per un franciscà a finals del S.XIII. També l'escena de la Nativitat, que representa la Sagrada Família a l'estable, té com a font iconogràfica original aquest llibre franciscà. Fins aleshores, s'havia posat sempre a la Verge Maria al lli. Les Meditacions sobre la Vida de Crist donaven a les escenes un caràcter més humà, més sensible, i van influir molt en la iconografia del segle XIV.

Per acabar aquest breu resum comencem, m'agradaria assenyalar la presència del monstre "Gorgoneion" en l'escena de la "Baixada de Crist als límbes". Aquesta figura ja es troba en els **Apocalipsis Normands** del segle XII, i també en El Beato de Sant Andreu del Arroyo.

Com veieu, hem presenciat de l'anàlisi iconogràfica de cada escena. No és aquest el lloc adequat. La nostra intenció és subratllar l'importància d'una peça notable que condé la nostra Seu. Creiem que la Festa Major és una bona ocasió per visitar-la i poder-la contemplar.

Bones Festes!

JORDI A. CARBONELL I PALLARÉS
Nascut a Tortosa el 16 de setembre de 1963.
És llicenciat en Geografia i Història.
Doctor en Història de l'Art.
Escriptor i conferenciant.
És autor del llibre **Francesc Gimeno**. Barcelona.
Diccionari Ràfol-Edicions Catalanes. 1989.

Font: biblioteca.tortosa.cat